

KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı II): 6-13, 2014
ISSN: 2147 - 7833, www.kmu.edu.tr

Özel Eğitim Kurumuna Devam Eden Mental Retardasyon Tanısı Almış 5-11 Yaş Çocukların Kelime Dağarcıklarının İncelenmesi

Nurcan KOÇAK¹

Kezban TEPELİ²

Hatice YALÇIN³

Banu USLU⁴

¹Turgut Özal Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, ANKARA

²Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, KONYA

³Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, KARAMAN

⁴Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, KONYA

Özet

İlk yıllar, çocuk gelişiminin hızlı ve kritik olduğu yıllardır. Bu dönemde temeli atılan gelişimlerden biri de dil gelişimidir. Dil gelişimindeki gecikme ve sorunlar çocukların ileriki dönemde akademik başarılarını ve toplumsal uyumunu oldukça etkilemektedir. Bu nedenle çocukların dil gelişim düzeylerinin belirlenip gerekli müdahalelerin zamanında yapılması önemlidir. Zihinsel engelli çocuklar için erken müdahale ve diğer gelişimlerini etkileyen dil gelişim düzeylerinin belirlenip eğitim programlarının bu doğrultuda hazırlanması elzemdir. Bu araştırmanın temel amacı, özel eğitim kurumuna devam eden 5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların kelime dağarcığını incelemek ve çocukların kelime dağarcıklarının gelişimine yaş ve cinsiyetin etkisini belirlemektir. Tarama modelinde olan araştırmanın çalışma grubunu 2009-2010 eğitim-öğretim yılında, Konya il merkezindeki özel eğitim kurumlarında öğrenim gören 5-11 yaş grubu 80 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların ifade yeteneği ve kelime dağarcığının zenginliğini ölçmek için hazırlanmış olan Limbosh ve Wolf'un "Lügatçe ve Dil Testi" kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H Testleri kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre zihinsel engelli çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nde yer alan nesne ve canlı resimlerinden en fazla oranda balık, ev, makas, bıçak, el, kaşık, çatal, top, çiçek, şemsiye kelimelerini; en az oranda ise kaktüs, raf, büzgü, borazan, lokomotif, yelken, tıpa, dümen, sümüklü böcek, saksa kelimelerini bildikleri gözlenmiştir. Çocukların kelime dağarcıklarında yaşa göre anlamlı bir farklılaşma gözlenirken cinsiyete göre bir farklılaşma gözlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil gelişimi, zihinsel engelli çocuklar, kelime dağarcığı, yaş, cinsiyet

The Study of 5-11 Year-Old Children's Language Development Levels who are Attending Special Education Institution with Mental Retardation Diagnosis

Abstract

Children's development in the early years is very fast and critic and language development is founded during these first years. Language delays and problems in development affect children's academic achievement and social adaptation in the following years. For this reason, it is important to determine children's language development levels and interfere in the necessary interventions on time. Early intervention and identification of their language development levels affecting other development fields and preparing training programs accordingly are extremely important for children with mental disabilities. The main purpose of the present study is, to examine the vocabulary of 5-11 year-old children with mental disabilities who are attending special education institutions and to determine the effect of age and sex on children's vocabulary development. The study, which is in screening model, formed with a sample consisting of 80 children that are 5-11 year-old and studying in private educational institutions in the city center of Konya during the academic year 2009-2010. "Vocabulary and Language Test" which was designed by Limbosh and Wolf is used in the study to examine children's ability to express themselves, and to assess the richness of their vocabulary. In addition to descriptive statistics, Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis H tests were used in the analysis of the data. According to research findings, it is observed that mentally retarded children knew the words fish, home, scissors, knife, hand, spoon, fork, ball, flower, umbrella more likely at most rate; and cactus, shelf, pucker, trumpet, locomotive, sailing, stopple, steer, slug, and pot more likely at the least rate regarding the objects and pictures within the Vocabulary and Language Test. While children's vocabulary differ significantly in terms of age, no significant difference was seen regarding gender variable.

Keywords: Language development, children with mental disabilities, vocabulary, age, gender

1. Giriş

İnsanlar toplum içinde yaşayan diğer insanlara, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmek, çevresindeki nesne ve olaylar hakkında bilgi edinebilmek, edinmiş olduğu bilgileri aktarabilmek, çevresindeki kişileri etkileyebilmek, yönlendirmek ve yönetebilmek amacıyla dili kullanırlar. Dil, düşünce ve duyguları anlatmada ve öğrenmede; algılananları, deneyimleri, bilgileri aktarmada; soru sormak, emir vermek, istekte bulunmak gibi işlevleri gerçekleştirilmede kullanılan araçtır (Alpöge, 1991).

Dil kazanımında, biyolojik süreçler, gelişimsel faktörler, öğrenme stratejileri ve sosyal çevre etkilidir (Ege, 2005). Bireylerin sosyal, bilişsel ve akademik gelişim sürecinde sözel iletişimin oynadığı rolün önemi düşünüldüğünde, dil ve konuşma bozukluklarının bireyin yaşantısında ne denli önemli sonuçlar doğuracağı kestirilebilir. Bruner (1983)' e göre dili kullanabilme, bireyin öz benliğinin ve bilişsel gelişiminin en üst düzeye ulaşması için gerekli bir ön koşuldur. Dolayısıyla dil edinimi üzerinde birçok faktör etkili olduğu gibi dil edinimi de bireyin sosyal çevresi ile etkileşimde bulunmasını, öğrenme stratejilerini etkin

kullanabilmesini, diğer gelişim alanlarında başarı göstermesini etkilemektedir (Topbaş, 1994).

Zihinsel engelli bireyler dil ve konuşmayı normal bireylerin geçtiği basamaklardan geçerek öğrenmekte ve geliştirmektedirler (Weiss ve ark., 1986; Cavkaytar ve Diken, 2005; Korkmaz, 2005). Ancak bu basamaklardan geçiş hızları yavaştır. Aslında babıldama döneminde zihinsel engelli bebekler normal gelişim gösteren bebeklerle gelişimsel bir paralellik gösterirler. Fakat yaş ilerledikçe bu paralellik zihinsel engelli bireylerin aleyhine bozulur (Smith ve Oller, 1981). Zihinsel engelli çocuklarda dil ve konuşma gelişiminde gecikme ve ilk basamaklarda takılma durumlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra zihinsel engelli çocuklarda konuşma engelleri daha yaygın olarak görülmektedir (Abbeduto ve Waren, 1992; Eripek, 1996; Miller ve Chapman, 1984; Rosenberg ve Abbeduto, 1993; Bilir ve ark., 1992; Özcebe, 2002).

Zihinsel engelli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların dil becerilerinin benzerliği, takvim yaşından ziyade zeka yaşına göre seyretmektedir (Chapman ve Nation, 1981). Hatta aynı zeka yaşındaki normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırıldığında bile zihinsel engelli çocuklar, sıklıkla daha sınırlı dil becerileri göstermektedirler (Pruess ve ark., 1987). Zihinsel engelli bireylerin dil ve iletişim becerilerindeki farklılık zihinsel, fiziksel ve/veya bireysel özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Miller, Ledy ve Leavit, 1999, akt: Erdem, 2004).

Zihinsel engelli çocuklar normal çocuklara göre, özellikle söylem (artikülasyon) bozuklukları gösterirler. Bu çocuklar normal çocuklara göre daha kısa ve daha az karmaşık cümleler kurarlar. Bundan dolayı iletişimde yeteri kadar açık olamazlar. Zihinsel engelli çocuklar soyut ifade etme gücü gösterdiklerinden daha fazla somut terimler kullanırlar. Ancak birçok zihinsel engelli çocukta soyut kavramların kullanımı yaş ile birlikte artar. Zihinsel engelli çocuklar normal çocuklara göre yüklemeleri daha az isimleri ise daha çok kullanırlar. Anlamli sesler çıkartamama, yeterli kelime dağarcığına sahip olmama, kullanılan kelime ve cümlelerin çeşitliliğinde ve söz diziminde sınırlılık, okuduğunu anlamada zorluk çekme gibi sorunlar, zihinsel engelli çocukların dili üretme boyutunda yaşadığı problemlerdendir (Paul, 2007). Zihinsel engelli çocuklar dili anlamada da sorun yaşarlar. Bu sorunlar; verilen çeşitli tipteki yönergeleri yerine getirememeye, dilbilgisi kurallarını ve kendisine okunan öyküyü anlayamama vb. şeklinde sıralanabilir (Özmen Güzel, 2003; Pieterse ve ark., 1996). İletişim ve dil gelişiminde yaşanan problemler, davranış ve öğrenme bozukluklarına neden olabilir. Etkili ve işlevsel bir iletişim kuramayan zihinsel engelli bireyin, birilerine bağımlı, toplumdaki soyutlanmış ve yapılandırılmış kısıtlı bir yaşam sürmesi kaçınılmazdır (Ege, 2005; Tüfekçioğlu, 2003).

Dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar normal gelişim gösteren yaşlıları gibi her türlü nesne ve olay ile ilişki kurmaya, bunları algılamaya ve bunlar hakkında konuşmaya; gelişimin her aşamasında yaşlıları gibi çevrelerini kontrol etmeye; istek, duygu ve deneyimlerini paylaşmaya ihtiyaç duyarlar (Özmen Güzel, 2003). Zihinsel engelli çocukların temel özelliklerinden biri dil ve konuşma bozukluklarıdır ve konuşma açısından anlaşılabilirlikleri oldukça düşüktür. Bu çocuklar konuştuklarının dinleyici tarafından anlaşılabilmesi için ya yoğun çaba sarf ederler ya da iletişim kurmaktan kaçınırlar. Anlaşılabilirlik durumu üzerinde rol oynayan öğeler; fonetik özellikler, fonemler (dildeki ses birimleri),

heceler, kelimeler, tümceler, bütünsel özellikler ve bunların bağlama uygun kullanımı olarak sıralanabilir (Ege, 2005). Bu araştırmaya, yukarıdaki öğelerden biri olan kelimelerin kullanımında mental retardasyon tanısı almış çocukların yaşadıkları sınırlılıklar ile yaş ve cinsiyet gruplarına göre kelime dağarcığındaki farklılaşmalar belirlenerek bu alanda çalışan uzmanlara, eğitimcilere ve ebeveynlere yol gösterici olmak hedeflenmiştir.

Bu nedenle özel eğitim kurumuna devam eden 5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların kelime dağarcığını incelemek ve çocukların kelime dağarcıklarının yaş ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Özel eğitim kurumuna devam eden 5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların en az ve en çok bildikleri kelimeler nelerdir?
2. Özel eğitim kurumuna devam eden 5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların cinsiyetlerine göre en az ve en çok bildikleri kelimeler nelerdir?
3. Özel eğitim kurumuna devam eden 5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıkları yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Özel eğitim kurumuna devam eden 5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıkları cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

5-11 yaş grubu zihinsel engelli çocukların kelime dağarcığını incelemek ve çocukların kelime dağarcıklarının yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tarama modelinde bir çalışma yapılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Konya İl merkezindeki Özel Eğitim kurumlarında öğrenim gören, mental retardasyon tanısı almış 5-11 yaş grubu 80 çocuk oluşturmaktadır.

Zihinsel engelli çocukların bilgilerine 2009-2010 tarihleri arasında Selçuklu Rehberlik Araştırma Merkezi ve Meram Rehberlik Araştırma Merkezindeki dosyalarından ulaşılmıştır. Mental retardasyon (zihinsel engelli) tanısı alan bu çocukların araştırmaya alınabilmeleri için duyuşsal veya yapısal bir engellerinin, Down sendromu, otizm, özgün öğrenme bozukluğu, hiperaktivite ve davranış bozukluğu, CP, işitme kaybı, görme kaybı, yarı damak gibi ikinci bir engellerinin olmamasına dikkat edilmiştir. Çalışma grubundaki çocukların zeka yaşlarını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından herhangi bir zeka testi uygulanmamıştır. Araştırmaya katılan çocukların yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre dağılımı tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Çocukların Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş	Erkek		Kız		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
5	5	50.0	5	50.0	10	12.5
6	3	50.0	3	50.0	6	7.5
7	5	62.5	3	37.5	8	10.0
8	9	56.3	7	43.7	16	20.0
9	5	62.5	3	37.5	8	10.0
10	13	68.4	6	31.6	19	23.8
11	14	92.3	1	7.7	13	16.2
Toplam	52	65.0	28	35.0	80	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların %65'nin erkek, %35'inin kız olduğu görülmektedir. Ayrıca çocukların %12.5'i beş, %7.5'i altı, %10'u yedi, %20'si sekiz, %10'u dokuz, %23.8'i on, %16.2'si on bir yaşındadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Limbosh ve Wolf'un "Lügatçe ve Dil Testi" kullanılmıştır. Bu araştırma zihinsel engelli çocuklar üzerinde yürütüldüğünden Lügatçe ve Dil Testi'nin sadece Resimleri İsimlendirme alt testi uygulanmıştır.

Lügatçe Dil Testi: Asıl formu Fransızca olan test Limbosch ve Wolf tarafından geliştirilmiş, daha sonra Türkçe'ye uyarlanmıştır. Uğurel-Şemin başkanlığında yapılan ön çalışmada, Türk kültürüne uymayan objelerin resmi değiştirilmiştir. Dil yeteneğini ve kelime dağarcığını ölçen test, normal gelişim gösteren 4-7 yaşlar arasındaki çocuklara bireysel olarak uygulanmaktadır. Testte materyal olarak nesne resimlerini gösteren dört karton ve çocuğun verdiği her cevabın araştırmacı tarafından kayıt edildiği bir değerlendirme kağıdı mevcuttur. Testte zaman sınırlaması yoktur. Test iki alt test ve toplam 42 maddeden oluşmaktadır. Testin alt test isimleri "Resimleri İsimlendirme" ve "Resimleri İşlevlerine Göre Tanımlama" dır.

Resimleri İsimlendirme alt testinde çocuktan, kartona yapılandırılmış olan nesne resimlerinin isimlerini söylemesi istenir. Çocuğun resimdeki nesneyi veya canlıyı tanıması

yeterli olmayıp ismini tam ve doğru söylemesi gerekir. Her doğru cevaba (1) puan verilir. Toplam kırk iki resimden oluşan testte azami puan 42 dir (Davashgil, 1980). Araştırmaya katılan çocuklar için alt ölçeğin güvenilirlik kat sayısı .74 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Uygulama

Zihinsel engelli çocukların ailelerinden ve özel eğitim kurumlarından izin alınarak Lügatçe ve Dil Testi, sadece çocuğun ve araştırmacının bulunduğu sessiz bir odada okullarda uygulanmıştır. Çalışmaya başlamadan önce çocuğa ne yapılacağı hakkında bilgi verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Lügatçe ve Dil Testi uygulanırken zaman sınırlaması yapılmamış, çocuğun hızına uyulmuştur.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın genel amacı çerçevesinde cevapları aranan alt problemlere yönelik olarak toplanan veriler, bilgisayara aktarılmıştır. Veriler üzerinden gerekli istatistiksel çözümler için SPSS 16.0 (The Statistical Packet for The Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde araştırmada cevap aranan sorulara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Zihinsel Engelli Çocukların En Az ve En Çok Bildikleri Kelimeler

KELİMELER	n	Doğru Cevaplam a Sayısı		Erkeklerin Doğru Cevaplama Sayısı		Kızların Doğru Cevaplama Sayısı	
		n	%	n	%	n	%
1-Bayrak	80	70	87.5	44	84.6	26	92.9
2-Yılan	80	61	76.2	39	75.0	22	78.6
3-Sümüklü Böcek	80	9	11.2	7	13.5	2	7.1
4-Balık	80	79	98.8	52	100.0	27	96.4
5-Mantar	80	29	36.2	21	40.4	8	28.6
6-Duvar	80	24	30.0	15	28.9	9	32.1
7-Kaktüs	80	3	3.8	3	5.8	0	0.0
8-Diken	80	29	36.2	21	40.4	8	28.6
9-Ok	80	22	27.5	17	32.7	5	17.9
10-Eteklik	80	30	37.5	15	28.9	15	53.6
11-Çam Ağacı	80	59	73.8	38	73.1	21	75.0
12-Çiçek	80	74	92.5	48	92.3	26	92.9
13-Dal	80	21	26.2	13	25.0	8	28.6
14-Saksı	80	16	20.0	10	19.2	6	21.4
15-At Arabası	80	57	71.2	38	73.1	19	67.9
16-Raf	80	4	5.0	4	7.7	0	0.0
17-Yaprak	80	62	77.5	40	76.9	22	78.6
18-Büzgü	80	4	5.0	4	7.7	0	0.0
19-Makas	80	77	96.2	49	94.2	28	100.0
20-Gaga	80	26	32.5	18	34.6	8	28.6
21-Lokomotif	80	6	7.5	4	7.7	2	7.1
22-Borazan	80	5	6.2	4	7.7	1	3.6
23-Ev	80	78	97.5	51	98.1	27	96.4
24-Kova	80	56	70.0	37	71.2	19	67.9
25-Top	80	76	95.0	50	96.2	26	92.9
26-Tekerlek	80	41	51.2	30	57.7	11	39.4
27-Kürek/Kazma	80	35	43.8	26	50.0	9	32.1
28-Tırmık	80	20	25.0	15	28.9	5	17.9
29-Kol	80	59	73.8	39	75.0	20	71.4
30-Armut	80	66	82.5	42	80.8	24	85.7
31-Gemi	80	39	48.8	27	51.9	12	42.9
32-Yelken	80	4	5.0	2	3.9	2	7.1
33-Dümen	80	10	12.5	8	15.4	2	7.1
34-Sepet	80	35	43.8	24	46.2	11	39.4

35-Kulp	80	35	43.8	23	44.2	12	42.9
36-Şişe	80	56	70.0	36	69.2	20	71.4
37-Tıpa	80	5	6.2	3	5.8	2	7.1
38-Çatal	80	75	93.8	48	92.3	27	96.4
39-Bıçak	80	77	96.2	50	96.2	27	96.4
40-Kaşık	80	76	95.0	48	92.3	28	100.0
41-Şemsiye	80	74	92.5	47	90.4	27	96.4
42-El	80	77	96.2	49	94.2	28	100

Tablo 2 incelendiğinde; zihinsel engelli çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nde yer alan kelimelerden en çok oranda balık (%98.8), ev (%97.5), makas (%96.2), bıçak (%96.2), el (%96.2), kaşık (%95), top (%95), çatal (%93.8), çiçek (%92.5), şemsiye (%92.5) kelimelerini; en az oranda ise kaktüs (%3.8), çatal (%3.8), raf (%5.0), büzgü (%5.0), yelken (%5.0), borazan (%6.2), tıpa (%6.2), lokomotif (%7.5), sümüklü böcek (%11.2), dümen (%12.5) ve saksı (%20.0) kelimelerini bildikleri gözlenmektedir. Zihinsel engelli erkek çocukların en çok oranda bildikleri kelimeler, balık (%100), ev (%98.1), bıçak (%96.2), top (%96.2), el (%94.2), makas (%94.2), çatal (%92.3), kaşık (%92.3), çiçek (%92.3), şemsiye (%90.4); en az oranda bildikleri kelimeler ise yelken (%3.9), tıpa (%5.8), kaktüs (%5.8), lokomotif (%7.7), borazan (%7.7), büzgü (%7.7), raf (%7.7), sümüklü böcek (%13.5), dümen (%15.4) ve saksı (%19.2)'dir. Zihinsel engelli kız çocukların en çok oranda bildikleri kelimeler,

kaşık (%100), el (%100), makas (%100), ev (%96.4), şemsiye (%96.4), balık (%96.4), çatal (%96.4), bıçak (%96.4), çiçek (%92.9), top (%92.9), bayrak (%92.9); en az oranda bildikleri kelimeler ise raf (%0), büzgü (%0), kaktüs (%0), borazan (%3.6), lokomotif (%7.1), sümüklü böcek (%7.1), yelken (%7.1), dümen (%7.1), tıp (%7.1)a, ok (%17.9) ve tırmık (%17.9)'dir.

Tablo incelendiğinde, kız ve erkek çocukların en az ve en çok oranda bildikleri kelimelerin iki grupta da benzer olduğu, sadece yüzde değerlerinin az miktarda değiştiği görülmektedir. Kız ve erkek çocuklar karşılaştırıldığında: %90-%100 oranında en çok bildikleri kelimeler içinde farklılaşan kelime bayrak; %0-%20 oranında en az bildikleri kelimeler içinde farklılaşan kelimeler ise ok, saksı ve tırmık kelimeleridir. Fakat kız ve erkek çocukların bu kelimelere (bayrak, ok, saksı ve tırmık) ait bilinme yüzdeleri bir birine oldukça yakındır.

Tablo 3. Zihinsel Engelli Çocukların Kelime Dağarcıklarının Yaşa Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Yaş	n	$\bar{X}$	S	Sıra		X ²	p	Anlamlı Fark
				Ortalaması	sd			
5	10	19.90 ^{ab}	3.25	28.85				6-10
6	6	16.50 ^b	4.46	15.75				6-11
7	8	22.38 ^{ab}	5.90	42.88				
8	16	21.31 ^{ab}	5.15	36.84	6	15.460	0.017	
9	8	22.25 ^{ab}	2.66	42.00				
10	19	24.32 ^a	4.67	52.26				
11	13	23.23 ^a	4.87	45.81				

Farklı harf taşıyan ortalamalar arası fark istatistiksel açıdan anlamlıdır, p<0.05.

Zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıklarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacı ile yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarının verildiği tablo 3 incelendiğinde; çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nin Resimleri İsimlendirme alt test puanlarının yaşa göre farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(sd=2, n=80)}=15.460, p<0.05$). Zihinsel engelli çocukların Resimleri İsimlendirme alt test sıra ortalamaları incelendiğinde, yaşla birlikte Resimleri İsimlendirme alt test puanlarında bir artış gözlenirse de bu artışın düzenli olmadığı görülmektedir. Bulgulara göre en

düşük sıra ortalamasına 6 yaş grubu zihinsel engelli çocuklar (15.75), en yüksek sıra ortalamasına ise 10 yaş grubu çocuklar (52.26) sahiptir. Gruplar arasında gözlenen farkın, hangi gruplar arasındaki anlamlı farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek için yapılan ikili Mann Whitney U Testi karşılaştırmaları; 6 yaşındaki çocukların Resimleri İsimlendirme alt test puanlarının 10 ve 11 yaşındaki çocukların Resimleri İsimlendirme alt test puanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermiştir (p<0.05).

Tablo 4. Zihinsel Engelli Çocukların Kelime Dağarcıklarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonucu

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	Sıra		U	p
				Ortalaması	Toplamı		
Erkek	52	22.23	5.12	41.59	2162.50	671.50	0.67
Kız	28	21.54	4.61	38.48	1077.50		

Tablo 4'de görüldüğü gibi Mann-Whitney-U testi sonucuna göre zihinsel engelli erkek çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nin Resimleri İsimlendirme alt test puanları ile kız çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nin Resimleri İsimlendirme alt test puanları arasında anlamlı bir fark yoktur (U= 671.50, P>0.05). Bu bulgu zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıklarının cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermektedir.

4. Tartışma

Bu çalışmada zihinsel engelli çocukların kelime dağarcığı incelenmiş ve çocukların kelime dağarcıkları yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından karşılaştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre zihinsel engelli çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nde yer alan kelimelerden en çok oranda balık, ev, makas, bıçak, el, kaşık, top, çatal, çiçek, şemsiye kelimelerini; en az oranda ise kaktüs, çatal, raf, büzgü, yelken, borazan, tıpa, lokomotif, sümüklü böcek,

dümen ve saksı kelimelerini bildikleri belirlenmiştir. En az ve en çok bilinen kelimeler incelendiğinde; kendi yaşantılarında gördükleri, hakkında bir şeyler işittikleri, yaştan edindikleri nesne ve canlılarla ilgili kelimeleri çocukların daha iyi bildikleri görülmektedir. Ayrıca çalışmada, zihinsel engelli kız ve erkek çocukların en az ve en çok oranda bildikleri kelimelerin iki grupta da benzer olduğu, sadece yüzde değerlerinin az miktarda değiştiği belirlenmiştir.

İfade etmek istediğimiz düşüncelerin, kavramların etiketi olan kelimeler, dilde tek başlarına anlam ve dilbilgisi görevi taşıyan unsurlardır. İnsanın kendini tam anlamıyla ifade edebilmesi için yeterince kelime bilmesi ve bu kelimeleri cümle içinde doğru şekilde kullanması önemlidir (Yavuzer, 2001; Eroğlu Özcan, 1998). Zihinsel engelli çocukların zihinsel gelişim süreçlerinde görülen yetersizlikler bu çocukların dili anlama ve üretme gelişimlerinde sorunlar yaratmaktadır (Paul, 2007). Bu sorunlardan biride yetersiz kelime dağarcığıdır (Özmen Güzel, 2003; Pieterse ve ark., 1996). Zihinsel engellilerin genelde zayıf oldukları alanlar, zaman gibi soyut kavramlar, önce-sonra gibi ilişki terimleri, deyimler ve fiillerdir (Rosenberg ve Abbeduto, 1993; Kuder, 1997). Ayrıca zihinsel engelli bireylerin büyük bir bölümü, iletişimde kelimeler yerine jest, mimik, vücut hareketi gibi sözel olmayan yolları daha çok tercih etmektedir (Butterfield ve Arthur, 1995, akt: Eroğlu Özcan, 1998).

Chapman ve Nation (1981) 41 eğitilebilir zihinsel engelli çocukla, onların dil performanslarını incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada; çocukların kavrama ve çözümlenme becerilerini, dilin bileşenleri olan semantik, sentaks ve fonoloji alanlarındaki tekrarlamaya gelişimlerini on iki farklı test ile belirlemek istemişlerdir. Araştırmanın sonucunda sözcük anlama ve çözümlenme becerilerinde eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar yeterlilik göstermişlerken, artikülasyon ve fonolojik becerilerinde yetersizlik göstermişlerdir. Bu çocuklar özellikle sözcük dağarcığında zayıf bulunmuşlardır.

Yıldırım Erişkin (2006) zihinsel engelli çocukların Türkçe'deki fonemleri edinimlerini incelenmek ve normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırılmak amacıyla yaptığı çalışmada, Türkçe'deki fonemleri zeka yaşları aynı olsa bile zihinsel engelli çocukların, normal gelişim gösteren çocuklardan daha geç edindiklerini belirlemiştir.

Araştırmanın ikinci alt amacına yönelik araştırma bulgularına göre zihinsel engelli çocukların Lügatçe ve Dil Testi'nin Resimleri İsimlendirme alt test puanlarının yaşa göre farklılaştığı belirlenmiştir. Alan yazında yer alan araştırmalar, çocukların dil gelişimine ait özelliklerinin (cümle uzunluğu, kelime dağarcığı, cümle anlama, sözcükleri tanımlama vb.) yaşa veya devam ettikleri sınıf düzeyine paralel olarak artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (Tural, 1977; Lempert, 1985; Baykoç Dönmez ve Arı, 1992; Aydoğan ve Koçak, 2003; Ege ve ark., 1998; Bloom ve Lahey, 1978; İpek, 2006; Bee ve Mitchell, 1984; Koçak ve Tepeli, 2004; Çayırçimen, 1999).

Araştırma bulguları, yaşla birlikte Resimleri İsimlendirme alt test puanlarında gözlenen artışın düzenli olmadığını göstermektedir. 5-11 yaş çocuklarında yürütülen bu çalışmada, en düşük ortalamaya 6 yaş grubu zihinsel engelli çocukların, en yüksek ortalamaya ise 10 yaş grubu çocukların sahip olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın, hangi gruplar arasındaki farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek için yapılan ikili Mann Whitney U Testi karşılaştırmaları; 6 yaşındaki çocukların Resimleri

İsimlendirme alt test puanlarının 10 ve 11 yaşındaki çocukların Resimleri İsimlendirme alt test puanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğunu göstermiştir. Bu bulgu zihinsel engelli çocuklarda dil gelişiminin normal gelişim gösteren çocuklardan daha farklı seyrettiğinin ve zihinsel engelli çocuklarda dil gelişim açısından bireysel farklılıkların daha fazla olduğunu göstergesidir. Ayrıca bu bulgu çocukların dil gelişimleri üzerinde zihinsel gelişimin ve zihinsel engele bağlı olarak oluşan çevresel faktörlerin, yaşa bağlı olarak oluşacak ilerlemeden daha etkili olduğunun da bir göstergesidir.

Chapman ve Nation (1981) 41 eğitilebilir zihinsel engelli çocukla, onların dil performanslarını incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, bu çocukların kavrama ve çözümlenme becerilerini, dilin bileşenleri olan semantik, sentaks ve fonoloji alanlarındaki tekrarlamaya gelişimleri incelenmiştir. IQ puanı 50-80 arasında olan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların nörolojik bir bozukluğa sahip olmaması ya da travma geçirmemiş olması ve duygusal bozukluğunun olmaması sağlanarak homojen bir çalışma grubu oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak titiz bir şekilde oluşturulan bu homojen grupta bile çocuklar arasında dil beceri bakımından farklı performanslar görülmüştür. Ayrıca her çocuk dil bileşenlerinden birinde güçlü bir performans gösteriyorken diğer bileşende zayıflık gösterebilmiştir. Özcan ve Topbaş (1994) araştırmalarında normal gelişim gösteren ve özel eğitime gereksinim duyan çocukların gönderge ve adil kullanımlarını karşılaştırmıştır. Araştırma sonunda normal gelişim gösteren çocukların yaşla birlikte gönderge ve adil kullanımında bir artış belirlenirken, özel gereksinimli çocukların sadece adil kullanımlarında artış saptanmıştır.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıklarının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Cinsiyetin dil gelişim üzerindeki belirleyiciliğiyle ilgili literatür incelendiğinde; kızların dil gelişimlerinin erkeklerden daha ileri olduğunu savunan yaygın bir kanı olduğu görülmektedir (Bjorklund, 2012; Lutzer, 1991, akt: Öztürk, 1995; Aydoğan ve Koçak, 2003; Seçilmiş, 1996; Bee ve Mitchell, 1984; Acarlar ve Dönmez, 1992; Tural, 1977; Pope, 1996; Bal, 1988; Erkan, 1990). Araştırmalara göre kızlar erkeklerden daha önce konuşmaya başlamakta, daha çok konuşmakta, dil özürleri daha az görülmekte ve kelime dağarcıklarının artışı az da olsa daha önde gitmektedir (Karacan, 2000; Acarlar ve Dönmez, 1992). Ayrıca araştırmalara göre kız bebekler sözel uyarılara, erkekler ise görsel uyarılara daha fazla tepki vermektedirler (Karacan, 2000). Fakat yine araştırmalara göre konuşma bozukluğu ve okuma kusurları dışında dil gelişimi açısından daha ileriki dönemlerde erkek çocuklar, kızlara yetişmektedirler (Özgür, 1979, Gövsö, 1998; Temiz, 2002). Ataç (1991) tarafından zihinsel engelli çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda da zihinsel engelli kız çocukların zihinsel engelli erkek çocuklara göre konuşmayı daha kolay öğrendikleri belirlenmiştir.

Bu durumla ilgili en yaygın biyolojik açıklama, dili barındıran sol cerebral hemisferin fiziksel olgunlaşmasının kızlarda daha hızlı olduğudur (Bayhan San ve Artan, 2004). Ayrıca annelerin kızlarıyla, erkek bebeklerden daha çok konuşmalarının da bu durumu etkilediği belirtilmektedir (Bayhan San ve Artan, 2004; Jersild, 1979; Yavuzer, 2001).

Cinsiyete bağlı dil gelişim farklılıkları konusu günümüzde henüz kesin değerler taşımamaktadır. Yapılan bazı araştırmalar, çocukların dil gelişimlerinde cinsiyete göre

önemli bir farklılığın olmadığını göstermektedir (Erdoğan ve ark., 2005; İpek, 2006; Öztürk, 1995; Anlar, 1983; Koçak ve Tepeli, 2004; Davaslıgil, 1985). Hatta erkek çocukların dil gelişim düzeylerinin daha üst düzeyde olduğunu ortaya koyan araştırma bulguları da mevcuttur (Taner ve Başal, 2005; Jonston, 1977, akt: İpek, 2006). Yıldırım Doğru ve ark. (2010) çalışmalarında öğrenme güçlüğü olan çocukların kelime dağarcıklarının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada da zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıklarının gelişimi üzerinde cinsiyetin belirleyici olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmalarla kanıtlanmış dili geliştirici ve engelleyici çevresel etkenlerin dil gelişimi üzerinde cinsiyetten daha etkili olması nedeniyle bu çalışmada kızlar veya erkekler lehine bir sonucun çıkmadığı düşünülmektedir. Çünkü ilk yaşta kızlardaki sözcük üretimlerinin erkeklerden önce gerçekleştiği hatırlandığında; bu durumun kızlar lehine devam etmemesi ya da erkeklerle arada bir fark olmaması, çevresel etkenlerin kızlar için geliştirici olmadığını veya erken yaşlarda kız ve erkek çocukların kelime dağarcığında görülen farklılıkların 5-11 yaşlarında artık kapanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda eğitimci, ebeveyn ve araştırmacılara yönelik şu öneriler geliştirilebilir:

- Bu çalışmada çocukların edinemediği kelimeleri içeren dil etkinlikleri (kelime oyunları, tekerlemeler, rontlar, öyküler, şiirler, sohbetler, şarkılar, dramatizasyon, taklit ve tasvirler, bulmacalar) yaparak yeni edinilen kelimeleri pekiştirmeleri konusunda öğretmenler ve ebeveynler zihinsel engelli çocuklarına destek sağlamalıdır.

- Eğitim kurumlarında uygulanmak üzere, kelime dağarcığını geliştirici ve dil gelişimini destekleyici programlar, Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversiteler tarafından geliştirilebilir. Zihinsel engelli çocukların kelime edinimine yönelik program hazırlarken; bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır. Okulda öğretmenler sınıf içi etkinliklerle kelime dağarcığını geliştirici etkinlikler hazırlamalıdır. Sınıf içi etkinliklerde çocukların kendilerini ifade etmelerine olanak tanınmalıdır. Çocuklar sınıfta, düşüncelerini serbestçe anlatabilmeli, öğretmenleri ve arkadaşları tarafından dinlenmeli, engelli ve normal gelişim gösteren arkadaşları ve yetişkinlerle karşılıklı konuşmaları desteklenmelidir

- Ayrıca evde de anne babalar çocuklarına sevgi ve şefkatle yaklaşarak, onların söylediklerini dikkatle dinlemeli, günlük okul etkinlikleri hakkında konuşmalarını sağlamalı, sorularına özenle cevap vermeli, nesnelere isimlerini doğru söylemeli, çocukla teke tek konuşmalı, çocuklarına kitap okumalıdır. Öğretmen-veli işbirliği ile bu konunun, çocukların kelime dağarcığına olan olumlu etkisi ailelere aktarılmalıdır.

- Farklı evren ve örneklem gruplarıyla benzer araştırmalar yapıp sonuçlar test edilebilir.

- Değişik engel türlerine göre kelime dağarcığı gelişimi incelenebilir. Ayrıca farklı türdeki kelimelerin edinim yaşları ve sıraları incelenerek, engel türüne göre ortaya çıkabilecek farklılıklar araştırılabilir.

- Zihinsel engelli çocukların kelime dağarcığını geliştirici eğitim programları geliştirilerek bu programların çocukların dil gelişim düzeylerine etkisini belirlemeye yönelik araştırmalar planlanabilir.

Abbeduto, L. ve Waren, S. (1992). "The Relation of Communication and Language Development to Mental Retardation," *American Journal on Mental Retardation*, 97: 125-130.

Acarlar, F. ve Dönmez, B. (1992). "30-47 Aylar (2,5-4 Yaş) Arasındaki Türk Çocuklarının Dil Yapılarının İncelenmesi", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3): 163-203.

Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve Dil*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anlar, B. (1983). "İlk 6 Yaşta Dil Gelişimine Anne-Baba Eğitimi ve Cinsiyetin Etkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ataç, F. (1991). *İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Aydoğan, Y. ve Koçak, N. (2003). "Okul Öncesi Çocukların Dil Gelişimlerine Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi", *Milli Eğitim Dergisi*, 159.

Bal, S. (1988). "Kütahya İl Merkezinde Anaokuluna Giden ve Gitmeyen 4-6 Yaşlar Arasındaki Çocukların Kullandıkları İfadelerin Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bayhan San, P., Artan, İ. (2004). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, İstanbul: Morpa.

Baykoç Dönmez, N. ve Arı, M. (1992). "12-30 Aylık Türk Çocuklarında Dilin Kazanılması", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3): 115-161.

Bee, L.H. ve Mitchell, S.K. (1984). *The Developing Person*, New York: Harper Row Publishers.

Bilir, Ş., Könt, N. ve Metin, N. (1992). "3-6 Yaş, 7-12 Yaş ve Üstündeki Orta Derecede Zihinsel Özürlülerin İfade Edici Dil Gelişim Düzeylerinin İncelenmesi", *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2): 22-30.

Bjorklund, D.F. (2012). *Children's Thinking: Cognitive Development and Individual Differences*, 5th Edition, Belmont, USA: Wadsworth.

Bloom, L. ve Lahey, M. (1978). *Language Development and Language Disorders*, New York: John Wiley & Sons.

Cavkaytar, A. ve Diken, İ.H. (2005). *Özel Eğitime Giriş*, Ankara: Kök Yayıncılık.

Chapman, D.L. ve Nation, J.E. (1981). "Patterns of Language Performance in Educable Mentally Retarded Children", *Journal of Communication Disorders*, 14(3): 245-254.

Çayırçimen, F.A. (1999). "Çocuk Yuvalarında Kalan ve Ailesi ile Birlikte Yaşayan 6-7 Yaş Çocuklarının Dil Gelişimlerini İncelenmesi (Ankara-İsparta Örneği)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Davaslıgil, Ü. (1980). "Farklı Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Çevreden Gelen Birinci Sınıf Çocuklarının Dil Gelişimine Okulun Etkisi", *Pedagoji Dergisi*, 1: 167-186.

Davaslıgil, Ü. (1985). *Farklı Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Çevreden Gelen Birinci Sınıf Çocuklarının Dil Gelişiminde Okulun Etkisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

5. Kaynakça

Ege, P., Acarlar, F. ve Güleriyüz, F. (1998). "Türkçe Kazanımında Yaş ve Ortalama Sözce Uzunluğu İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 13(41): 19-31.

Ege, P. (2005). "Sözdizimsel ve Biçimbilgisel Gelişim", *Dil ve Kavram Gelişimi*, Editör: S.S. Topbaş, Ankara: Kök Yayıncılık, Ss:91-105.

Erdem, R. (2004). Zihinsel Engelli Öğrencilerin Bazı Dil ve Konuşma Özelliklerinin Konuşmalarının Anlaşılabilirliğine Etkisinin İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erdoğan, S., Şimşek Bekir, H., Erdoğan Aras, S. (2005). "Alt Sosyoekonomik Bölgelerde Ana Sınıfına Devam Eden 5-6 Yaş Grubundaki Çocukların Dil Gelişim Düzeylerine Bazı Faktörlerin Etkisinin İncelenmesi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1):231-246.

Eripek, S. (1996). *Zihinsel Engelli Çocuklar*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Erkan, P. (1990). "Sosyo-Ekonomik ve Eğitim Düzeyleri Farklı Olan Ailelerin 48-60 Aylar Arasındaki Çocuklarının Dil Yapılarının İncelenmesi", *Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eroğlu Özcan, A. (1998). "Down Sendromlu Çocuk Anneleri ile Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Doğal Ortamda Günlük Rutinlerde Sözel İletişim Amaçlarının Betimlenmesi ve Karşılaştırılması", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Gövsä, İ.A. (1998). *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Hayat Yayınları.

İpek, N. (2006). "İlköğretim Çağı Çocuklarında Kelime Dağarcığı Gelişimi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Jersild, A. (1979). *Çocuk Psikolojisi*, Çeviren: G. Günce. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Karacan, E. (2000). "Çocuklarda Dil Gelişimini Etkileyen Faktörler", *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 9(7): <http://www.ttb.org.tr/STED/sted0700/6.html>, 01.03.2013

Koçak, N., Tepeli, K. (2004). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarının İfade Edici Dil Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Belirlenmesi", *XII. Eğitim Bilimleri Kongresi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Belek, Antalya, 15-18 Ekim 2003, Ankara, Cilt: III: 1895-1915.

Korkmaz, B. (2005) *Dil ve Beyin Çocuklarda Dil Ve Konuşma Bozuklukları*, İstanbul: Yüce Yayıncılık.

Kuder, S.J. (1997). *Teaching Students with Language and Communication Disabilities*, Baltimore: Allyn&Bacon.

Lempert, H. (1985). "Preschool Children's Sentence Comprehension: Strategies with Respect to Animacy", *Journal of Child Language*, 12(1): 79-93.

Miller, C.F. ve Chapman, R.S. (1984). "Disorders of Communication: Investigating the Development of Language of Mentally Retarded Children", *American Journal of Mental Deficiency*, 88: 536-545.

Özcan, H.S. ve Topbaş, S. (1994). "Dil Ediniminde Adil Kullanımı- Normal ve Özel Gereksinimli Öğrenciler

Arasında Bir Karşılaştırma", *VIII. Dilbilim Kurultayı*, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Özcebe, E. (2002). "Fonksiyonel Artikülasyon Bozukluğu Olan Çocuklarda Bilgi İşleme Becerilerinin Değerlendirilmesi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özgür, İ. (1979). *Çocuk Psikolojisi, Çocuk Gelişimi ve Modern Eğitim*, Ankara: Özgür Yayınları.

Özmen Güzel, R. (2003). "İfade Edici Dil Becerileri Sınırlı Olan Zihinsel Engelli Çocukların Dil Gelişimlerini Desteklemek için Öğretmenin Sınıf Ortamında Yapacakları", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2): 205-218.

Öztürk, H. (1995). "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Giden ve Gitmeyen İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Alıcı ve İfade Edici Dil Düzeyleri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Paul R. (2007). *Language Disorders from Infancy Through Adolescence: Assessment and Intervention*, 3rd Edition, Missouri: Mosby.

Pieterse, M., Treloar, R. ve Cairns, S. (1996) *Küçük Adımlar: Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı*, 3. Kitap: İletişim Becerileri, Uyarlayan: G. Kırcaali İftar ve ark.), İstanbul: Zihinsel Özürlülere Destek Derneği.

Pope, C. (1996). *Doğumdan Bir Yaşına Kadar Bebeğin Aylık Gelişimi*, Çeviren: B. Pancarcı, Ankara: Doruk Yayınları.

Pruess, J.B., Vadasy, P.F. ve Fewel, R.R. (1987). "Language Development in Children with Down Syndrome: An Overview of Recent Research", *Education and Training in Mental Retardation*, 22(1): 44-55.

Rosenberg, S. ve Abbeduto, L. (1993). *Language and Communication in Mental Retardation*, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Seçilmiş, S. (1996). "Anaokuluna Giden ve Gitmeyen Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Dil Gelişimi İle İlgili Becerilerin İncelenmesi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Smith, B.L. ve Oller, D.K. (1981). "A Comparative Study of Pre-meaningful Vocalizations Produced by Normally Developing and Down Syndrome Infants", *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 46: 46-51.

Taner, M., Başal, A.H. (2005). "Farklı Sosyoekonomik Düzeylerde Okulöncesi Eğitimi Alan ve Almayan İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dil Gelişimlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2): 395-420.

Temiz, G. (2002). "Okul Öncesi Eğitimin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Topbaş, S. (1994). "Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Sesbilgisel Çözümleme Yöntemi ile Değerlendirilmesi ve Konuşma Örüntülerindeki Sesbilgisel Özelliklerin Betimlenmesi", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Tural, A. (1977). "Ankara'da Anaokuluna Giden ve Gitmeyen 4-6 Yaş Çocuklarının Bildikleri Kelime Sayısına Yaş, Cinsiyet, Ailenin Eğitim Düzeyi ve Okula Devam

Süresinin Etkisi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tüfekçioğlu, U. (2003). “Sesbilgisel Gelişim”, *Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Weiss, B., Weisz, J. ve Bromfield, R. (1986) “Performance of Retarded and Non-Retarded Persons on Information-Processing Tasks: Further Tests of the Similar Structure Hypothesis”, *Psychological Bulletin*, 100: 157 - 175.

Yavuzer, H. (1993). *Ana-Baba Okulu*, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2001). *Çocuk Psikolojisi*, 20. Basım, Ankara: Remzi Kitabevi.

Yıldırım Doğru, S., Alabay, E., Kayılı, G. (2010). “Normal Gelişim Gösteren ve Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Sözcük Dağarcığı İle Dili Anlama Düzeylerinin Belirlenmesi”, *İlköğretim Online*, 9(3): 828-840.

Yıldırım Erişkin, A. (2006). “Zihinsel Engelli Çocukların Türkçedeki Fonemleri Edinimlerinin İncelenmesi ve Normal Gelişim Gösteren Çocuklarla Karşılaştırılması”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.